

Ryppytetyt vaatteet keskiajalla

Hanna Lehmusto
Ensimmäinen versio julkastu 1.10.2014
Tämä versio 1.10.2014

1. Johdanto

Tässä tekstissä rypytys käsitetään varsin laveasti, se kattaa ommellen tai kutoessa alkunsa saaneisiin rypytykset, kun taas kankaan laskeutumisen aikaansaamat poimut jätetään tämän ulkopuolelle. Käsittelyyn pääsevät sekä miesten että naisten vaatteet, myös päähineiden osalta. Ajallisesti teksti käsittelee jaksoa 400-luvulta 1300-luvun loppuun keskittyen enimmäkseen viikinkiajasta eteenpäin, maantieteellisesti käsitellään mahdollisuuksien mukaan koko Eurooppaa. Itäinen Eurooppa tosin on kielivaikeuksien takia ikävästi vähemmällä huomiolla, toivottavasti tilanne korjaantuu.

Mikään versio tästä tekstistä ei ole lopullinen, vaan täydennän tätä sitä mukaa kun uutta tietoa tulee vastaan ja otan innolla myös vastaan tietoa uusista (tai vanhoistakin, tässä mainitsemattomista) lähteistä! Lisäyksenä vielä, että vaikka olen merkinnyt tähän esim. viitteet, ne on kirjattu sen takia että kiinnostuneille olisi pohjaa lähteä tutkimaan asiaa lisää, ja erotuksena muiden tutkimuksen ja omien päätelmieni välillä. Varsinainen tieteellinen artikkeli tämä ei ole, joten kyllä, linkkaan häpeämättä harrastajien blogeihin ja joka pilkun täyttävää viitetekniikkaa ei kannata odottaa.

2. Ennen viikinkiaikaa

2.1. Anglosaksisessa englannissa ja merovinkiajan Keski-Euroopassa

Rypytettyjä vaatteita käytettiin jo selvästi ennen keskiaikaa, voi olla mahdollista että rypytysmuoti oli saanut vaikutteita Roomasta jossa vaatekappaleita koristeltiin kohtuullisen yleisesti pliseeraamalla.¹ Tämä koristelu ei hävinnyt Rooman valtakunnan myötä, vaan jäänteitä erityisesti yläluokaisen henkilön vaatteiden rypyttamisestä on löydetty esim. 500-luvulta Ranskasta. Hienoa rypytystä villapalttinassa viiden millin laskoksin on löytynyt ranskalaisesta kuninkaallisesta haudasta 500-luvun lopulta, sen on arveltu olleen osa mekkoa. Samasta haudasta on myös ylikierteisillä langoilla kudottua vaatekudetta, joka sekin muodostaa luonnostaan rypyistä pintaa.²

Anglo-saksisessa Englannissa tunnettiin jo rypytetyn huntukankaan käsite. Erityisesti hieman tiheämmin kudottuja huntukankaita -yleensä pellavapalttinaa- on löydetty rypytettyinä. Ainakin yksi tapaus tunnetaan, jossa kankaan joukossa on säilynyt myös rypytyslanka. Tämä lanka on ollut lähellä kyynärpäähän kohdille ulottuvan hunnun alareunaa, löytö ajoittuu 400-luvulle.³ Suoranaista huntukankaan pliseerausta tunnetaan 500-600-luvulta ainakin kahdesta anglosaksisesta hautalöydöstä. Nämä hunnut ovat olleet hyvin pitkiä, vähintään lanteille ulottuvia.⁴ Belgialainen kuvälähde 700-luvulta esittää samanlaisia pliseerattuja huntuja, jotka ulottuvat puolipohkeeseen.⁵

¹ Goldman 2001, s. 217

² Desrosiers ja Rase-Eicher 2012

³ Walton Rogers 2007, s. 157-158

⁴ ibid, s. 159

⁵ ibid, s.163

3. Viikinkiaika

3.1 Viikinkien rypyvaatteet

Johtuen säilyneiden vaatekappaleiden pienestä määrästä ja fragmentaarisesta luonteesta, yleistä viikinkien rypytyistä vaatteista on hankala sanoa. Näyttäisi siltä, että rypytys oli varsinkin 900-luvulla muodissa, 800-luvulta ei rypytyjä vaateenosia ole säilynyt kuin yksittäisiä valtaosan ollessa nimenomaan 900-luvulta -kuvalähteitä tosin on 800-luvultakin. Rypytyä vaatteita on sekä Tanskasta, Norjasta, Ruotsista että Itämeren itäpuoleltakin. Brittein saarten viikinkiasutuksen piiristä ei tosin vastaan ole tullut yhtään mainintaa vaatekankaasta...

3.2. Rypyhousut

Kuva 1, Hedebyn rypyhousujen jäänteet

Ainoa lajiaan miesten vaatetuksen säilyneenä osana muuten varsin naisellisessa viikinkirypyvaatteiden joukossa on Hedebyn satamasta löytynyt 900-luvulta peräisin olevan kangasfragmentti. Sen on tulkittu olleen osa pussihousuja, tarkemmin ottaen takapuolesta. Vaikka fragmentti on pieni, rypytys on selvästi näkyvässä. Tämä rypytys eroaa kuitenkin muista viikinkiaikaisista (ja suurimmasta osasta keskiaikaisistakin) rypyvaatteista, sillä sitä ei oltu erikseen laskostettu vaan rypytys tulee kudonnassa käytetyistä langoista. Ylikierteinen lanka on ollut palttinasidoksissa kankaassa joko kuteena tai loimena, ja kun valmis kangas on kasteltu kuumassa vedessä, kankaaseen muodostui rypytys. Yksityiskohtana voisi mainita,

että nämä Hedebyn housut ovat olleet kaksiväriset; fragmentissa on sekä keltaista että punaista.⁶

Kuvalähteissä taas materiaalia on enemmän. Erityisesti näin on hieman viikinkiaikaa vanhemmissa Gotlantilaisissa kuvakivissä, joissa useammassakin esiintyy pussihousuja, joissa on rypytykseen viittaavaa viivoitusta.⁷ Myös yksi tapaus on, jossa tiuha viivoitus koristaa suorja housuja⁸; on tosin mahdollista, että viivoitus kuvastaisi raidallista kangastakin, mutta joka tapauksessa, ajatus on mielenkiintoinen.

⁶ Priest-Dorman: [An Archaeological Guide to Viking Men's Clothing](#); Tjursläkter

⁷ Esim. Lillbjärs, Stenkyrka:n kivi/ Historiska museet, Tukholma ja Broa, Halla:n kivi (n. v. 700-800)/ Gotlannin lääninmuseo

⁸ Iren kuvakivi, n. v. 600-800/ Gotlannin lääninmuseo

Kuva 2, Broa Hallan kuvakivi

Kuva 3, Ire Hellvin kuvakivi

3.3. Pliseeratut olkainmekot ja muut päälikerroksen mekot

Naisten rypytyistä vaatteista löytyy sekä päälly- että alusmekkoja, useampia kumpaakin joten aivan yhden löydön varassa ei niiden kanssa jouduta olemaan. Toinen ongelma, kankaanjäänteiden pieni koko, ei tosin korjaannu tässäkään tapauksessa...

Kuva 4, Kostrupin olkainmekon jäänteet

Rypytyistä päälimekoista on jäänteitä Tanskasta (Køstrup, Enghøj ja Kjølvejen, ensin mainitut 900-luvulta, viimeinen on ajoitettu yleisesti viikinkiajalle)⁹ ja Norjasta (Kaupang ja Vangsnes, en löytänyt ajoitusta). Tanskan Køstrupin löytö on suurin, ja se koostuu mekon yläosasta. Yläosa on vain osittain rypyetty rypytyksen asettuessa solkien väliin rinnalle. Nopeasti ajateltuna naisen mekossa saattaisi olla etuakin ylimääräisestä kankaasta etupuolella, mutta ainakin tässä rypytyksen kankaan (säilynyt) määrä on kovin vähäinen,

rypytyks itsessään on 7,6 cm leveä, lisäystä vartalon leveyteen se olisi tuonut vain 11-16 cm (säilynyt osa mekosta kattaa mekon yläosaa edestä kyljelle, joten säilynyt rypytytty osa ei välttämättä ole kokonaan se, mikä on ollut rypytyttynä). Rypytyksen pystysuuntaisesta pituudesta on tässä tapauksessa jäljellä vain alle 5 cm, joten ei voi sanoa onko rypytyks jäänyt vain rinnalle, vai onko se jatkunut jopa koko matkan alas helmaan. Norjan löydöt ovat sen verran pienempiä, että niiden mallista ei voi sanoa sitäkään vertaa kuin Tanskan

⁹ Rimstad 1998, liite fig. 24

Kostrupin mekosta. Yhteneväisyyttä löytyy kyllä rypytystekniikassa ja laskosten koossa, sekä Kostrupissa että Vangnesissa laskokset olivat hämmentävän pieniä. 2-3 mm syviä (Kaupangissa vain hieman syvempiä, 4-5 mm).¹⁰ Vangnesin löydön suhteen yhteneväisyys Køstrupiin löytyy myös siitä, että vain osa, solkien väliin jäävä etumus, mekosta on rypytetty.¹¹

Kuva 5, Revningin naisfiguuri

Joskus ennallistuksena nähty versio tästä mekkomallista, jossa rypytys alkaa lautanauhan alta, ei mekon jäänteitä tarkastelleiden tutkijoiden mukaan ole alkuperäisen mukainen. Rypytys on ollut oma osansa mekkoa ja vaikka mekossa lautanauhakin oli, se ei ollut lainkaan kiinni rypytetyssä osassa.¹²

Päälimmäinen rypytetty vaatekerros on kuvattuna myös kuvalähteessä, tanskalainen Revningin valkyrian pronssifiguuri (800-l.) on muuten vaatetukseltaan hieman tulkinnanvarainen, mutta leveähkö rypytys rinnuksilla ja hihoissa on melko selkeä.¹³ Revningin valkyrian hihat on rypytetty poikittaissuuntaisesti, kun taas Osebergin laivahaudan kärryissä on kaiverrettu kuva naisesta, jonka mekon hihat näkyvät olevan laskostetut pitkittäissuuntaan, myös näkyvä pala tämän mekon helmasta on laskostettu.¹⁴

36. *Remnant of a bronze brooch, embossed with a female figure and a decorative pattern. The figure is thought to be the goddess Freya. Found at the site of the Birkness, Denmark.*

3.4. Alusmekot

Mekon hihojen rypytys mainitaan jo saagassa, Rigrin runo Eddassa toteaa seuraavasti:...but the lady of the house was thinking of her arms, smoothing the linen, pleating the sleeves. A bulging faldr, a clasp was on her breast, a full slæðr, a blue-dyed sark...” (Suomenkielisessä Aale Tynnin käännöksessä tässä kohtaa puhutaan tosin hihojen suoristamisesta.)¹⁵

Jäänteitä rypytetyistä pellava-alusmekoista onkin sitten enemmän, vaikka ne ovatkin myös kovin pieniä, yleensä solkien sisältä löytyneitä paloja. Nämä ovat olleet erityisen yleisiä Ruotsin

Birkassa, jossa 52 haudasta jäänteistä 21 on ollut

Kuva 6, rypytetyn pellavan jäänteitä soljen takana

löydetyistä alusmekon rypytettyjä. Rypytys on

¹⁰ [Hilde Thunem, The aprondress from Køstrup \(grave ACQ\)](#)

¹¹ Holm-Olsen 1976, s. 201-202

¹² [Hilde Thunem, The aprondress from Køstrup \(grave ACQ\)](#)

¹³ Revningin valkyria esim. [DR: Unikt vikingesmykke fundet på Fyn](#)

¹⁴ Ewing 2006, s. 46

¹⁵ Runo-edda käänn. Aale Tyyni, s. 182, engl. käänn. kirj. XXXXX s.

näissäkin tapauksissa ollut erityisen tyypillistä 900-luvulla, 800-luvulle näistä Birkan mekonjäänteistä ajoittuu vain 3. Birkan ulkopuolelta skandinaviasta tunnetaan ilmeisesti vain yksi rypytyksen pellavamekon jäännös, Hedebystä, joka rypytyksen osilta vastaa hyvin Birkan löytöjä.¹⁶

Nämäkin rypytykset ovat olleet hyvin hienoja, 2-3 mm syviä. Tekstiilejä tutkineen Inga

Häggin mukaan tällaiset rypyt olisi saatu aikaan keräämällä kangas neulalla ja langalla laskoksille, kastelemalla kangas ja sen jälkeen antamalla kankaan kuivua. On mahdollista, että rypyttetty mekko ei olisi välttämättä ollut alin kerros, vaan ainakin yhdessä Birkan haudassa (nr. 987) rypytyksen mekon alla on ollut vielä toisenlaista, rypyttämätöntä pellavakangasta.¹⁷

Koska rypytyksistä alusmekoista on jäljellä vain hyvin pieniä jäänteitä, ei vielä voida varmaksi sanoa mihin suuntaan rypytyksen on tarkalleen ottaen tehty. Pientä vinkkiä tästä saattaa tarjota Pihkovan mekkolöytö, josta on säilynyt sinisen pellavaisen mekon kaulan seutua johon oli kerätty laskoksille nauhan alle mekon yläosan ylimääräistä leveyttä. Keskellä kaula-aukkoa oli halkio. Tämän mekon hihat eivät olleet laskostetut, eikä tätä mekkoa varsinaisesti voi sanoa alusmekoksi, sillä varsinkin sen hihat olivat silkikoristeineen selkeästi tarkoitettuja näkyviin (eikä sen yhteydestä löytynyt toista pitkähihaista mekkoa joka olisi peittänyt nämä hihat). On vähän kahden vaiheilla voidaanko

Kuva 8, Pihkovan löydän pellavamekon kaula-aukkoa

Kuva 7, Hårbyn valkyria

tämän mekon ominaisuuksia soveltaa Ruotsin puolen löytöihin, alue on sinänsä slaavilainen, mutta sieltä löytyneissä esineissä on hyvin paljon skandinaavivaikutusta, koruista löytyy mm. Thorin vasaroita.¹⁸ Myös toinen samalla tavalla rypyttetty naisenhaudan pellavavaatelöytö tunnetaan Gniozdovosta (Smolenskin alueella Venäjällä). Sitä pidetään skandinaavisena ja se ajoittuu 900-luvun lopulle.¹⁹ Theodor Schwindtin mukaan Karjalan hautalöytöjen perusteella siellä on mahdollisesti käytetty naisten paidoissa samanlaista kaula-aukon mallia.²⁰

¹⁶ [Hilde Thunem, Viking women: underdress](#), Raymond 11.4.2010.

¹⁷ ibid

¹⁸ Raymond 21.4.2013

¹⁹ Advusin ja Puskin 1988, s. 20, 28

²⁰ Schwindt 1893, s. 112

Koska arkeologiset löydöt ovat kovin pieniä koskien näitä rypyttettyjä alusmekkoja, parempaa vihjettä niiden ulkonäöstä tarjoavatkin kuvälähteet. Useat “valkyrian kuvat” esittävät helmaan saakka rypyttettyjä mekkoja, osa varsin epäselvästi mutta muutamissa (mm. Hårbyn valkyria) erehtymisen vaaraa ei juuri vaikuttaisi olevan.²¹

Kuva 9, Tuna Alsiken valkyriafiguuri – mahdollinen kuvaus laahuksesta?

3.5. Muut viikinkiajan rypyttetyt vaatteet

Kuvalähteet, lähinnä hyvin tyylitellyt valkyrian kuvat kuvakivissä tai metallifiguureissa, kertovat naisen pukuun liittyvistä jonkinlaisista pliseeratuista laahuksista. Erillinen laahus tosin saattaa olla myös pitkäksi jätetty takaosa rypyttetyistä alusmekkoista. Tanskan Hvilehoj:sta tosin on pliseerattua kangasta, turkista ja lautanauhaa sisältävä löytö, jonka Ewing on tulkinnut mahdollisesti erilliseksi laahukseksi.²²

Kuva 10, Guddalin paitalöydön sivukiilaa

4. 1000-luku

1000-luvun Skandinaviasta tunnetaan yksi lähes kokonaisuena säilynyt rypytystä sisältävä villainen vaatekappale, norjalainen Guddalin paita. Sen ajoitus asettuu vuosille 1005-1025 tai 1035-1165²³ Malliltaan tämä Guddalin paita on kohtuullisen lähellä jotakuinkin samanaikaista Skjöldehamnin paitaa²⁴, se eroaa kuitenkin sivukiiloiltaan jotka ovat yläosastaan rypyttetyt -näyttäisi siltä että ne on laskostettu ja ommeltu laskoksineen kiinni. Kiila on myös varustettu halkiolla.

²¹ Hårbyn valkyria esim. [Past Horizons: Flight of the valkyrie, the viking figurine that's heading for Britain](#)

²² Ewing 2006, s. 50

²³ Vedeler 2007, s. 82, 86

²⁴ Carlson: [Some clothing of the middle ages, Skjoldehamn tunic](#)

5. 1100-luku

5.1. Bliaut

Bliautin ensimmäiset versiot ilmestyvät kuvaan jo 1000-luvulla manner-Euroopassa, mutta näissä varhaisimmissa (tai ainakaan niiden kuvissa, kokonaista ei ole säilynyt yhtäkään) ei juurikaan näy. 1100-luvulla rypytykset keksittiin bliauteihinkin; kankaaseen luonnostaan tulevia rypytyksiä ei kaihdettu. Tietyillä lisäyksillä niitä saatettiin jopa korostaa, minkä lisäksi niihin ilmeisesti tehtiin erillisiä varta vasten tarkoitettuja teräviä pliseerauksia. Ranskalaisissa kuvituksissa ja erityisesti patsaissa rypytyksiä on aivan huikeita määriä, määrältään selvästi vähemmän rypytykseksi tunnistettavia vaatekuvia löytyy myös Italiasta, Englannista ja Saksasta. Ranskalaisissa kuvissa rypytytty on joskus paitsi bliaut, myös sen alla oleva mekko ainakin hihoistaan.²⁵

Vartalo-osassa ja osin hihoissa näkyy ranskalaisissa patsaissa ruudunomaista rakennetta, joka saattaisi viitata jopa smokkaukseen. Tämä olisi ehdottomasti suurin alue mitä smokattuna olen nähnyt. Jennifer Harris kertoo, että 1100-luvulta smokkausta nähdään Ranskassa kyllä muutenkin, hihojen suissa, kyynärpäissä ja sukissa.²⁶ Tämäkin viittaa siihen, että 1100-luvulla harrastettiin runsain määrin luovaa kokeilua, ehkä johtuen siitä että vaikka silkin saatavuus oli parantunut huomasti, se oli silti hyvin kallista. Silkkiä ei ehkä haluttu leikata, kun taas smokkaus vetää kangasta kasaan paljon, joustaa hieman mutta on kuitenkin purettavissa.²⁷

Kuva 11, Chartres'n katedraalin portaali

²⁵ Harris 1998, s.98

²⁶ Harris 1998, s. 99

²⁷ [Stefan's florilegium: The mysterious bliaut revealed](#)

Kuva 14, Robertin, 1. Gloucesterin jaarlin, hautamuistomerkki

5.2. Muut 1100-luvun rypytytyt

Vaikka pohjoismaista taas ei silmiini ole sattunut yhtään kuvaa rypytytyistä bliauteista, tämä ei liene kuitenkaan ihan koko totuus pohjoismaisista rypytyksistä -arkeologisissa löydöissä esimerkiksi Norjasta ja Ruotsin Lödösestä rypytytyt kankaat ovat suurimmin edustettuna nimenomaan 1100-luvulla. Nämä pohjoismaiset keskiaikaiset pliseeratut kangaslöydöt ovat kaikki villaa siinä missä tekstilähteet mainitsevat silkkiä bliauteja (joskaan ei ilmeisesti pohjoismaista). Niin paljoa ei yhdestäkään vaatteesta ole säilynyt, että niiden voisi sanoa olevan nimenomaisesti bliautista, mutta osasta voi sanoa kohtuullisen varmasti että ne ovat kuitenkin mekosta, niin pitkiä ne ovat. Tekniikka näissä pohjoismaisissa löydöissä on paikka paikoin mielenkiintoinen, jotkut rypytykset on ommeltu paikoilleen pystysuorilla etupistoriveillä taitteen myötäisesti.²⁸ Harris mainitsee Lödösen löydöissä olevan mukana kiiloja -onko koko vaate siinä tapauksessa ollut rypytyty vai pelkkä kiila, siitä taas ei voi sanoa.²⁹

Myös säilyneitä vaatteita joissa smokkaamista esiintyy, tunnetaan. Pyhän Thomas Becketin albassa on pieni smokkauskoristelu. Smokkauskoristelun alkuperäisyydestä on ollut kyseenalaistusta, mutta tässä valossa se ei olisi ollenkaan ainutlaatuinen.³⁰ Ranskalainen Maria-patsas noin vuodelta 1130-1140 osoittaa, että vaikka rypytytyjä huntuja on kuvalähteissä varsin harvassa, ne eivät ole täysin tuntemattomia. Tässä tapauksessa rypytyty huntu on vielä harvinaisempi malliltaan, pyöreä.

Kuva 13, Neitsyt Marian patsas Ranskasta

Kuva 12, saksalainen pyhimyspatsas n. v. 1180

²⁸ Vedeler 2007, s.91, 94-95

²⁹ Harris 1998, s. 91

³⁰ Owen-Crocker, Coatsworth ja Hayward 2012, s. 66

Kuva 15, kainaloista pliseerattu mekko Magdeburgin kirkossa, n. 1245

Kuva 16, hihoista rypyttetty gardecrops, n. 1250

Kuva 17, röyhelöfillet ja -barbette, n. 1243

6. 1200-luku

Kuva 18, röyhelöpäähine ja -barbette Burgosin katedraalista

1200-luvulla pliseeraus päälivaatteissa ja niiden kuvissa vähenee huomattavasti. 1100-luvun lopussa ja 1200-luvun alussa rypyttetty mekkokerrosta on kuvien perusteella kuitenkin käytetty rypyttämättömän vaatekerroksen alla ainakin Saksassa ja pohjoismaissa. Pohjoismaisia kuvälähteitä tästä on erityisesti Gotlannista.³¹

Kokonaan rypytyks ei päälivaatteistakaan häviä, vaan 1200-luvun "se" juttu rypytyksessä näyttää olevan rypytyt kiilat ja kainalot. Viehättävimpänä esimerkkinä tästä löytyy saksalainen kirkollinen alba, jossa on paitsi rypytyt sivukiilat, myös smokatut kiilanpäät. Jos rypytyt bliautit olivat erityisen ranskalainen ilmiö, rypytyt kiiloja löytyy Saksasta erityisen paljon. 1300-luvun puoleltakin tiedetään yksittäinen saksalainen saman tekniikan edustaja, rypytyt, mahdollisesti smokatut, ja päällekirjotut kiilanpäät on

siinäkin liitetty kirkkovaatteeseen.³²

Yksi päälivaate on, missä pliseeraus pysyy (vaikka näyttäisi siltä, että koko vaate puuttuu edelliseltä vuosisadalta). Tämä vaate on gardecrops, huomattavan löysä, mahdollisesti hupullinen päällystakki joka on auki kainaloista hihojen ollessa kuitenkin periaatteessa

³¹ Esim. Bron, Laun ja Grötlingbon kirkon kastemaljat, n. v. 1170-1215. Ne ovat kaikki saman mestarin, Sigrafin, kaivertamia, Sigrafin töitä löytyy muutamia myös Saksasta, mutta hän lienee ollut Gotlannista kotoisin. Kts. esim. Guteinfo, Gotländska stenmästare <http://www.guteinfo.com/?id=2222>

³² [Eme's compendium: Pleated gored cotte](#)

käyttökelpoiset mutta huomattavan isot ja pitkät. Pliseeraus on näissä vaatteissa säännönmukaisesti hihoissa, olkapääsaumoissa (mutta tämä ei toistu kaikissa gardecorpseissa). Gardecorps on melkoisen ranskalainen ilmiö, sitä näkyy muualla kuin Ranskassa vasta myöhemmin, 1300-luvun puolella. Sitä ovat käyttäneet sekä miehet että naiset, joskin se on ilmeisesti aloittanut miesten vaatteena -ensimmäiset vuosikymmenet se esiintyy ainoastaan miesten päällä.³³

Uutena 1200-luvulla kuitenkin ilmaantuvat ensimmäiset ryppyhunnun "prototyypit" Espanjasta lähtien. Burgosin katedraalin löydöissä rypytettyjen päähineiden kangas oli joissain löydöissä valmiiksi kudottu aaltoilevaksi, toisissa ommeltu erillisenä paikalleen.³⁴ 1200-luvun tyypillinen rypytetty päähine oli rypytetty fillet eli "kahvisuodatinhattu", joskus rypytettiin myös leuan alta kulkeva barbette. Rypytystyyppejä oli hyvin erilaisia, joskus (kuten kuvassa) rypytetty koriste oli selvästi erillinen, joskus koko fillet oli muodoltaan aaltoileva. Myös huntujen reunoja alettiin varovasti rypyttää 1200-luvulla, mutta tässä vaiheessa rypyt olivat vielä varsin maltillisia verrattuna seuraavan vuosisadan monikerroksisiin ryppyhuntuihin.³⁵

Kuva 19, smokattu esiliina Luttrell Psalterin kuvituksessa

7. 1300-luku

1200-luvun hiljaiselon jälkeen 1300-luvulla rypyttäminen otti taas uuden nousun, ja eteni vaatekappaleisiin joissa sitä ei oltu ennen nähtykään. Aivan uutena ilmaantuivat smokatut esiliinat, 1300-luvun alkupuolen englantilaisena ilmiönä joita toistaiseksi on tullut 1300-luvulla vastaan vain kahden käsikirjoituksen kuvista³⁶, (smokkausta sinänsä muuten kyllä muistakin 1300-luvun vaatteista, ennen kaikkea hunnuista). Ryppyhunnut alkoivat elää ihan omaa elämäänsä, ja päällysvaatteita alettiin taas laskostaa tavoilla, jotka eivät olleet tuttuja aiemmilta vuosisadoilta.

1300-luvun rypytyksissä oli havaittavissa kokeilun makua, löytöjä ja kuvituksia on kuitenkin useita mutta kahta samanlaista niistä ei löydy. Rypytetyt päällysvaatteet tuntuvat olleen erityisen pohjois-Eurooppalainen ilmiö, jäännöksiä niistä on löydetty Norjasta, Ruotsista ja Grönlannin skandinaaviasutuksen piiristä (ja mahdollisesti Tsekistä, mutta tämä on vähän tulkinnanvarainen). Turustakin tiedetään ryppyvaatteita, mutta ne

ajoittuvat ilmeisesti 1400-luvun puolelle. Kuvituksissa ja taiteessa taas pliseerattuja vaatteita löytyy ainakin Belgiasta³⁷, Saksasta, Englannista³⁸, Sveitsistä³⁹ ja Itävallasta.

³³ [Eva Andersson: A pink gardecrops; Effigies and brasses](#)

³⁴ Dahl, Vedeler ja Carretero 2008

³⁵ [Eme's compendium: ladies hairstyles and headwear worn in 13th century Germany](#)

³⁶ Luttrell psalter ja Holkhamin raamattu

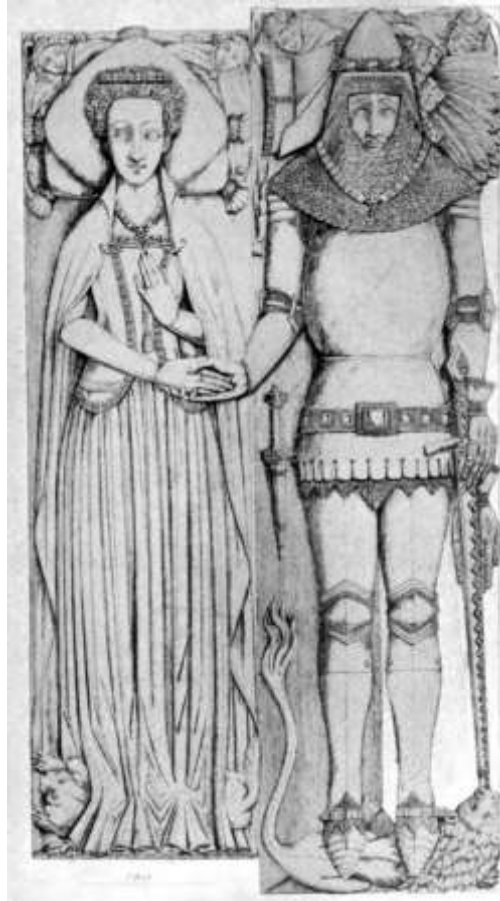
³⁷ Romance of Alexander, fol. 78r, 51r ja 129r

³⁸ [Effigies and Brasses: Great Berkhamstedt woman](#) ja [Joan Beaumont](#)

³⁹ ns. Sittener Tapete, esim. [Baselin historiallisessa museossa](#)

Kuva 20, kädenteiltä rypytetty avokylkinen mekko, 1340

Kuva 21, kädenteiltä rypytetty avokylkinen mekko, 1391

Jos jonkinlaisia yhteisiä nimittäjiä pitäisi hakea näistä kuvista ja löydöistä, suurimpana olisi se, että rypytykset ovat vaateen yläosassa. Leveyttä on kerätty joko pääntien rypytyksiin⁴⁰, tai sitten koko vaateen yläosaa on kavennettu vetopoimutuksella⁴¹. Poikkeuksen näistä tekevät muutamat helvetinikkunamekot, jonka "liika" kangas rypytettiin matalan kädentien alareunaan, käytännöllisesti tämän voisi ajatella niin että kädentie pysyi maltillisen levyisenä mutta helmanleveyttä tuli enemmän. Kaikki silmiini osuneet hautamonumentit joissa tällaisia mekkoja on kuvattu, ovat olleet englantilaisia.⁴²

Vaatetyyppi, jossa vaateen yläosa on vetopoimutettu, esiintyy paitsi mekkona, myös lyhyenä miehen paidan versiona Romance of Alexander:in kuvituksessa. Koska tämä vaate esiintyy enimmiltä osilta kuitenkin arkeologisissa löydöissä ja kuvissa vain harvakseltaan, aivan varmaa ei voi sanoa sen sosiaaliseen asemaan suhtautumisesta -mutta tulkintaa voi yrittää silti. Sittener tapete:ssa tällainen mekko on kuvattu tanssivan naisen päällä. Naisella on päässään vain ns.birgittamyssy, eikä sen kummempaa huntua. -Yleensä tässä varustuksessa on kuvattu ihmisiä epämuodollisissa tilanteissa, töitä tekemässä tai sisätiloissa kotona, ns. edustustilanteessa en ole nähnyt yhtään kuvaa pelkästä birgittamyssystä päähineenä. Sittener tapeten kuvan voisi siis ehkä mieltää niin, että kuvan nainen on temmattu kesken työpäivän tanssiin, päällään ne vaatteet jotka töitä tehdessä oli? Romance fo Alexanderin kuvituksissa tällä tavalla koostettua paitaa pitävät miespuoliset muusikot ja tanssijat. Uvdalin mekkolöydöt olivat hautauksista vainajien päältä, ja sikäli ehkä parhaita esimerkkejä aiheesta säilyneenä kokonaisuutena -kangas niissä oli varsin hyvää vaikka useimmiten värjäämätöntä olikin, hautapaikka kirkossa viittaisi arvostettuihin henkilöihin⁴³. Uvdal 33:ssa mekon kangas oli värjäämätöntä, kun taas alusmekko oli löydöissä hyvin harvinaista punaiseksi värjättyä pellavaa -hieman yllättäen tosin melko

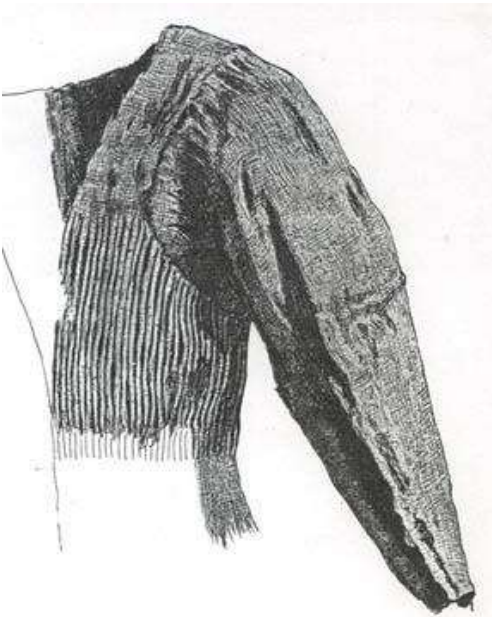
⁴⁰ [Effigies and Brasses: Great Berkhamstedt woman](#) ja [Joan Beaumont](#) (Englanti)

⁴¹ Grönlanti: Herjolfsnes 58 ja 59 (kts. esim. Ostergård 2004, s. 185-189 ja Vedeler 2006, s.132-134), Sittener Tapete (Sveitsi), Norjan Uvdalin mekot 31, 33 ja C34866 (Vedeler 2006 esim. s. 123, 126, 130) Romance of Alexander (Belgia)

⁴² Effigies and brasses: [Matilda Ardene](#) ja [Blanche de la Tour](#)

⁴³ Vedeler 2006, s. 146

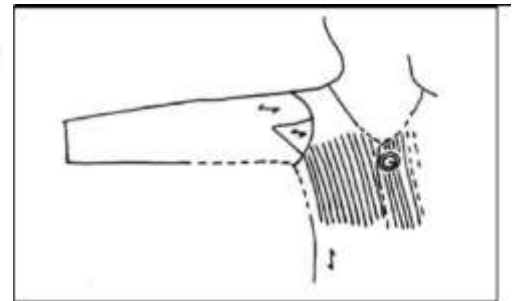
karkeaa.⁴⁴ Samasta kirkosta, haudasta nr. 16 löydetty hyvin samantapaisen vaateen fragmentti C34866 taas värjätty punaiseksi krapilla, tuontaineella joka on epäilemättä lisännyt vaateen arvoa.⁴⁵ Haudan 33 mekko taas on ollut kaksivärinen, vartalo-osastaan musta ja hihoistaan ruskea, värijämiä ei ollut kummassakaan. Kaksivärisyys saattaa selittyä sillä, että siihen olisi käytetty kierrätettyjä kankaita, lapsen vaatteena melko pienetkin kangasmäärät olisivat riittäneet. Samalla tavalla kaksivärisiä vaatteita tunnetaan muitakin Norjasta.⁴⁶ Herjolfsnes 59 ja 59 -mekot olivat myös haudoista, mutta ne oli käytetty uudelleen vainajan käärinliinoiksi, joten ne eivät muidosta aivan samanlaista kokonaisuutta kuin Uvdalin mekot. Herjolfsnes 58 -mekko on ilmeisesti ollut värjäämätön, 59 -mekko taas oli alkujaan ollut värjätty punaiseksi, vaikkakaan ei tuontikrapilla vaan paikallisilla aineilla.⁴⁷

Kuva 23, Herjolfsnes 58 -mekko

Kuva 22, Uvdal 31 -mekon rakennetta

Kuva 24, Uvdal 33-mekon rakennetta

Tekniikka

Pohjoismaiden pliseerattuja tekstiileitä tutkinut Marianne Vedeler toteaa, että pliseerauksia löytyy kahta eri tyyppiä, sekä tasavälein rinnakkain ommeltuja että toiseen suuntaan leveneviä. Harmin paikka on, että aikakausittain Vedeler ei tee eroa näistä, joten ei oikein voi sanoa milloin näitä leveneviä pliseesauksia on käytetty (ainoassa tähän mennessä vastaan tulleessa vastaavalla tavalla koristellulla säilyneellä 1000-1100-luvun vaatteella on taustallaan uudelleenompelemis-kertoja joten on vaikea sanoa onko tämä koristelu alkuperäistä).⁴⁸

⁴⁴ Vedeler 2006, s. 120, 148-149

⁴⁵ Vedeler 2006, s. 125-128

⁴⁶ Vedeler 2006, s. 128-131

⁴⁷ Vedeler 2006, s. 132-134

⁴⁸ Carlson: [Some clothing of the middle ages: Most holy virgin's dress](#)

Toinen ero löytyy laskosten kiinnittämisestä, esim. Uvdalin mekkojen (sekä Turun 1400-luvun kirkollisen löydön) laskokset on kiinnitetty toisiinsa vaakasuuntaisesti takapistoin, kun taas osa laskoksista on ommeltu teräväksi laskokseksi takareunasta pystysuuntaisesti.

Hiukan tähän kategoriaan kuuluvaa ryppypinnan muodostavaa ylikierteisillä langoilla kudottua tekstiiliä on löydetty paitsi viikinkiajan Hedebystä, myös keskiajan Turusta (ainakin. Mahdollisesti muualtakin...) **TARKASTA TÄMÄ**

Lähteet

Advusin, D.A ja Puskina, T.A: Three chamber graves at Gniozdovo. Fornvännen 83, Tukholma 1988.
https://www.academia.edu/2410953/Three_chamber_graves_at_Gnezdovo (29.7.2014)

Carlson, Mark: Some Clothing of the middle ages (29.7.2014) <http://www.personal.utulsa.edu/~marc-carlson/cloth/bockhome.html>

Dahl, Camille Louise, Vedeler, Marianne ja Carretero, Concha Herrero: Report on the textiles from Burgos Cathedral. Middelaldercentret 2008. <http://www.middelaldercentret.dk/pdf/burgosrapport.pdf>

Desrosiers, Sophie ja Rase-Eicher, Antoinette: Luxurious merovingian textiles excavated in burials in the st. denis basilica, France, 6th-7th centuries. 2012
<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1674&context=tsaconf>

Eme's compendium (29.7.2014) <http://www.gluckliche-eme.com/>
Ewing, Thor: Viking clothing. Tempus publishing limited, The Mill 2006.

Harris, Jennifer: Estroit vestu et menu cosu: evidence for the construction of twelfth century dress. Teoksessa Owen-Crocker, Gale ja Graham, Timothy: Medieval art, recent perspectives. Manchester university press 1998

Holm-Olsen, Inger Marie : Noen gravfunn fra vestlandet som kaster lys over vikingtidens kvinnedrakt. Viking, 39, Norsk arkeologisk selskap 1976
<https://www.duo.uio.no/handle/10852/37601?show=full> (29.7.2014)

Owen-Crocker, Gale, Coatsworth, Elizabeth ja Hayward, Maria.: Encyclopedia of Medieval Dress and Textiles of the British Isles, c. 450-1450. Brill academic pub 2012

Owen-Crocker, Gale: Dress in Anglo-Saxon England. The Boydell press, Woodbridge 2004

Priest-Dorman, Carolyn: Viking resources for the re-enactor (29.7.2014)
<http://www.cs.vassar.edu/~capriest/vikresource.html>

Raymond, Cathy: Loose threads, yet another costume blog: The pleated Birka shifts 11.4.2010 (29.7.2014) <http://cathyscostumeblog.blogspot.fi/2010/04/pleated-birka-shifts.html>

Raymond, Cathy: Loose threads, yet another costume blog: A russian language article of the Pskov find 21.4.2013 (29.7.2014) <http://cathyscostumeblog.blogspot.fi/2013/04/a-russian-language-article-about-pskov.html>

Rimstad, Charlotte: Vikinger i uld og guld. Kööpenhaminan yliopisto 1998 (29.7.2014)
<http://www.dragt.dk/assets/PDF-filer/VikingeriUldogGuld1.pdf>

Schwindt, Theodor: Tietoja Karjalan rautakaudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura 1893, näköispainos Salakirjat 2012

Goldman, Norma: Reconstructing roman clothing. Teoksessa Sebesta, Judith Lynn ja Bonfane, Larissa: The world of roman costume. The University of Wisconsin press, Madison, Wisconsin, 2001

Tjurslakter, Autentike viking broeker, <http://www.tjurslakter.nl/vikingbroeken.pdf> (29.7.2014)

Tyyni, Aale: Runo-Edda. WSOY, Porvoo, 1982.

Vedeler. Marianne: Klaer og formspråk i norsk middelalder. Unipub och författaren, Oslo, 2006

Walton Rogers, Penelope: Cloth and clothing in early Anglo-Saxon England. Council of British archaeology, York 2007

Östergård, Else: Woven into the earth. Aarhus university press 2004

Kuvat

Kansikuva, Romance of Alexander fol. 78r, Early manuscripts at Oxford University, Bodleian library, MS. Bodl. 264. <http://image.ox.ac.uk/images/bodleian/ms.bodl.264/78r.jpg>

Kuva 1, Hedebyyn ryppyhousut, Hedebyyn museo

Kuva 2, Kuvakivi, Broa Halla, kuva <http://gotmus.i.se/>

Kuva 3, Kuvakivi Ire, Hellvi/ Gotlands fornsal. Kuva Hanna Lehmusto.

Kuva 4, Kostrupin olkainmekon jäännös, Odense byns museer ja Hilde Thunem, <http://urd.priv.no/viking/kostrup.html>

Kuva 5, Revningen naisfiguuri, Past Horizons: Viking age Revninge woman, an exceptional find. <http://www.pasthorizonspr.com/index.php/archives/06/2014/viking-age-revninge-woman-an-exceptional-find>

Kuva 6, Birkalainen pellavanjäännös soljen takana, Agnes Geijer/ The Textile Finds From Birka Graves kirjassa Cloth and clothing from medieval Europe

Kuva 7, Pihkovan paidan kaula-aukko, Pskov Archeological Center

Kuva 8, Härbyn valkyria, kuva Odense byns museer <http://museum.odense.dk/det-sker/det-sker/nyheder/2013/valkyrien-fra-haarby>

Kuva 9, Tuna Alsiken valkyriafiguuri, kuva Ruotsin historiallinen museo

Kuva 10, Guddalin paidan kiila, kuva Universitetsmuseet i Bergen/ Ann-Mari Olsen

Kuva 11, Chartresin katedraalin portaali, kuva Urban/ Wikimedia Commons http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chartres2006_076.jpg

Kuva 12, Hautakivi, Robert, 1. Gloucesterin jaarli 1147, Effigies and Brasses kuva <http://effigiesandbrasses.com/3739/3253/>, Hollis, Thomas and George Hollis. 1840. The Monumental Effigies of Great Britain.

Kuva 13, Neitsyt Maria ja Jeesus-lapsi, 1130–1140. Burgundi, Ranska.

Kuva 14, Pyhimyspatsas, c. 1180, Staatliche Museen, Berlin, kuva Web gallery of art http://www.wga.hu/html_m/m/master/zunk_ge/zunk_ge7/

Kuva 15, Kainalosta rypyttetty mekko, Magdeburgin katedraali, n. 1245. Kuva sivulta <http://www.gluckliche-eme.com/pleatedgorecotte.htm>

Kuva 16, Gardecrops: Jacques Lisain, 1250. Kuva Effigies and brasses, <http://effigiesandbrasses.com/2409/2095/>
Alkup. Creeny, William Frederick. 1891. Illustrations of incised slabs on the continent of Europe. London: W. Griggs & Son.

Kuva 17, Rypyttetty fillet: Mainzin katedraali, n. 1243, kuva sivulta <http://www.gluckliche-eme.com/13chairandhats.htm>

Kuva 18, Rypyttetty fillet ja barbette, Burgosin katedraali, Espanja. Kuva Report on the textiles from Burgos Cathedral, <http://www.middelaldercentret.dk/pdf/burgosrapport.pdf>

Kuva 19, Rypyttetty esiliina: Luttrell psalter, <http://www.bl.uk/turning-the-pages/?id=a0f935d0-a678-11db-83e4-0050c2490048&type=book>

Kuva 20, Kädenteiltä rypyttetty helvetinikkunamekko, Matilda Ardene, 1391. Kuva Effigies and brasses, <http://effigiesandbrasses.com/3216/2642/>, Clinch, George. 1910. English costume from prehistoric times to the end of the eighteenth century. A.C. McClurg

Kuva 21, Helvetinikkunamekko: Blanche de la Tour, 1340, Effigies and brasses <http://effigiesandbrasses.com/2371/2027/> Stothard, Charles Alfred. 1876. The Monumental Effigies of Great Britain. London: Chatto and Windus

Kuva 22, Uvdal 31 –mekko, piirros Marianne Vedelerin alkuperäisen mukaan Eva Andersson, <http://web.comhem.se/~u41200125/Uvdal31.html>

Kuva 23, Herjolfsnes 58, kuva teoksesta Buried norsemen at Herjolfsnes, kirj. Poul Norlund (lainattu sivulta <http://cottiesimple.com/articles/tailoring-grande-assiette/>)

Kuva 24, Uvdal 33-mekon rakennetta: Vedeler, Marianne: Klaer oformspråk i Norsk middelalder, s. 130